

Pisma grkokatoličkog biskupa Ilije Hranilovića biskupu đakovačko-srijemskom Josipu Jurju Strossmayeru (1886.-1889.) iz arhiva HAZU

ŽELJKO KARAUŁA

ALCA d.o.o.

Banovine Hrvatske 26B

HR – 43 000 Bjelovar

historik2000@gmail.com

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

Primljeno/Received: 25.06.2015.

Prihvaćeno/Accepted: 14.09.2015.

Rad opisuje odnos grkokatoličkog biskupa Ilije Hranilovića i biskupa Josipa J. Strossmayera pri čemu se jasno nazire da je biskup Hranilović u svom kratkom biskupovanju (1882.-1889.), isprva bojažljivo, a zatim sve hrabrije počeo podržavati političku, te vjersku misiju i misao biskupa Strossmayera - o jedinstvu crkava i jačanju pozicija hrvatskog i ostalih slavenskih naroda unutar Austro-Ugarske Monarhije, kojom su tada vladale bečke i budimpeštanske elite. Postao je dakle vrlo brzo jedan od "Strossmayerovih ljudi." Također se donose prijepisi šest pisama sačuvanih u Strossmayerovoj ostavštini u arhivu HAZU biskupa Hranilovića Strossmayeru, te jedno pismo Strossmayera generalu Petru Hraniloviću, rođaku biskupa Ilije Hranilovića, u kojem Strossmayer izražava svoje saučesće prigodom rane biskupove smrti.

Ključne riječi: korespondencija, biskup Ilija Hranilović, biskup J. J. Strossmayer, crkveno jedinstvo, grkokatolicizam, „bjelovarska afera“

1. Uvod

Nakon smrti grkokatoličkog biskupa Đure Smičiklasa (20. 4. 1882.) postavilo se pitanje njegova nasljednika. Prvi favorit bio je generalni vikar i prepozit Vasilij Poturičić, ali on je tu ponudu otklonio iz nepoznatih razloga, pri čemu neki napominju njegovu urođenu skromnost i samozatajnost, jer je istu ponudu odbio i 1856. godine.¹ Nakon Poturičićevog otklona, pojavila su se četiri nova kandidata, među njima dva Hrvata Tomo Vidović i Ilija Hranilović,² te Rusin Pe-

leš i Mađar Szabó. Szabó je bio kandidat zagrebačkog nadbiskupa Josipa Mihalovića, dok je Peleša podupirao hrvatski ban Ladislav Pejačević. Oba kandidata su bila promađarske političke opcije. U vezi njihove kandidature, navodno su stanovnici Žumberka, prema Račkom, zaprijetili vladi da će prijeći na pravoslavlje ako oni budu izabrani, te je ta „groznja“ odlučila

1 Milko, Predović, Žumberački rod Hranilovića, *Žumberački kalendar*, Zagreb, 1968., str. 114.

2 Hranilović, Ilija, križevački biskup (Sošice, 3. 10. 1850. – Križevci, 16. 3. 1889.). Studij teologije završio u Beču, 1875. zaređen je za svećenika i postao tajnikom tadašnjega križevačkoga biskupa Đ. Smičiklasa. Župnik grkokatoličke župe i upravitelj biskupskog imanja u Šidu bio je od 1876. do 1879. Na prijedlog biskupa Smičiklasa 1881. postao je kanonikom Stolnoga kaptola u Križevcima, a nakon Smičiklasove smrti car Franjo Josip I. imenovao ga je 1882. križevačkim biskupom. U biskupsku je čast uveden 1883. u Stolnoj crkvi u Križevcima. Za svoga šestogodišnjeg biskupovanja dao je gotovo nanovo podignuti crkvu sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu (nacrti i nadzor radova H.

Bollé, slikanje ikonostasa E. Buczewski; posvećena pod novim imenom 1886., prije kapela sv. Vasilija), preurediti pripadajuće joj Grkokatoličko sjemenište na Gornjem gradu te obnoviti biskupsku rezidenciju u Križevcima. Politički se nije isticao u javnosti, ali je u svemu podupirao biskupa J. J. Strossmayera. S njim promiče ideju staroslavenskog bogoslužja te djeluje u duhu sjedinjenja Katoličke i Pravoslavne crkve. Hranilović je bio i dobrotvorom: između ostaloga, 1888. novčano poduprijevši Strossmayerov dar, potpomagao je utemeljenje Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Napisao je više prigodnih biskupskih poslanica (sačuvane u rukopisnim prijepisima na zagrebačkome Grkokatoličkom sjemeništu), a njegov *Pastirski list svećenikom i vjernikom biskupije križevačke* objavljen je 1887. u Križevcima. Pokopan je na Groblju sv. Roka u Križevcima, a grb mu je uklesan nad ulazom Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26308> (21. VI. 2015.)

u Hranilovićevu korist.³ Iznenađnom i naglom smrću Tome Vidovića (5. 9. 1882.) Ilija Hranilović je ostao jedini kandidat za stolicu grkokatoličkog biskupa. Osim toga, on je uz podršku biskupa Strossmayera i njegova intimusa Franje Račkog, imao značajno zaleđe i od strane spomenutog V. Poturičića, vikara Križevačke biskupije, utjecajnog Tadije Smičiklasa, sveučilišnog profesora, Nikole Badovinca, dvorskog i ministrijskog savjetnika, te posebice podršku Ivana Vončina, odjelnog predstojnika za bogoštovlje i nastavu hrvatske vlade.⁴ Od kandidata koji su predloženi vladi, Rački se zauzeo za Hranilovića, posebice stoga jer je jedini ozbiljni preostali protukandidat, koga je podupirao ban Pejačević, bio stranac Peleš (Rusin). Stoga Rački piše Strossmayeru: *Ali radi načela imao bi biti imenovan domaći, jer inače će nam strani postupice zasjesti biskupske stolice.*⁵ Koliko je stvar imenovanja novog grkokatoličkog biskupa bila političke naravi i značajna za biskupa Strossmayera vidi se iz njegovog pisma od 21. veljače 1882. Serafinu Vanunuteliju, papinskom nunciju u Beču: *Za katoličku stvar od goleme je važnosti da za biskupa i pastira Križevačke biskupije ne bude nametnut svećenik podrijetlom Mađar. (...) Preko novog biskupa križevačkog Mađari svojoj vlasti bi podvrgli katolike istočnog obreda, a time bi u pitanje došle i najsvetije nakane Vrhovnog Svećenika Lava XIII. koje su iskazane u zlatnoj njegovoj enciklici Grande Munos. (...) u svakom slučaju valjalo bi spriječiti da nam bude nametnut štićenik gospodina kardinala Mihalovića. (...) bilo bi štetno i svaku nam nadu oduzelo da će braća naša odvojena vratiti u krilo Svete Majke Crkve, jer bi tom čovjeku poglavita zadaća bila zapriječiti da se sloga među južnim Slavenima ne uspostavi i ne usčvrsti.*⁶

Koliko su Strossmayerova nastojanja pomogla Hraniloviću, teško je utvrditi bez detaljnijeg istraživanja u bečkim i rimskim arhivima, ali 17. prosinca 1882. godine, potpisom cara Franje Josipa I. na dekret o imenovanju, na stolicu križevačkog biskupa imenovan je Ilija Hranilović, najmlađi biskup u povijesti Grkokatoličke biskupije, tada tridesetdvoletnjak. Papa

Lav XIII. potvrdio je 15. ožujka 1883. njegovo imenovanje, dok je biskupsko posvećenje izvršeno u grkokatoličkoj crkvi u Lugosu (tada Ugarska, danas Lugoj u Rumunjskoj). Dana 6. svibnja 1883. godine Hranilović je bio svečano uveden na „Tominu nedjelju“ na svoju biskupsku stolicu u Stolnoj crkvi u Križevcima.⁷ Nakon stupanja na dužnost Hranilović je razvio značajnu kulturnu i građevinsku djelatnost obnavljajući i gradeći grkokatoličke crkve i vjerska zdanja. Osim što je uredio biskupsku palaču u Križevcima (dao je obnoviti unutrašnjost rezidencije s konzistorijalnom dvoranom u kojoj se nalazi grb istoimenoga biskupa, kao i grb Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije), veliki projekt bilo je preuređenje stare kapele sv. Vasilija na zagrebačkom Gornjem gradu.⁸

Zapravo, to je bila gradnja nove crkve, jer su zadržana samo dva uzdužna zida stare kapele, koja je bila dosta oštećena u prilikom potresa 1880. godine. Uz pomoć hrvatske vlade, grada Zagreba, ostalih hrvatskih gradova te fonda biskupa Smičiklasa i mnogih drugih donatora skupljeno je oko 25.000 for. za gradnju novog zdanja crkve sv. Ćirila i Metoda (posvećena 1886. godine). Projekt je u bizantskom stilu historicizma izveo arhitekt Herman Bollé, a gradnju zagrebački graditelj M. Faleschini. Biskup Hranilović je posebno tražio baš uglednog arhitekta H. Bolléa, pri čemu je 27. veljače 1885. preko ravnateljstva Sjemeništa poručio(;) *...neka bi čim prije (Bollé op.a.) poslao glavne uvjete gradnje za preustrojanje kapele.* Osim toga biskup, zauzet drugim poslovima, nije zaboravljao gradnju nove crkve te je biskupu Antunu Frankiju 19. svibnja 1885. pisao: *Gosp. Bollé mi pri razstanku reče, da bi trebalo već sada nadpise za crkvu. Ja neimam vremena da te nadpise izpišem, a ni ne znam, na kojih prostorih će se nadpisi metnuti te tako veliki i sa koliko rieči sastavljeni biti imaju. Zato molim preuljudno Vašu Veleučtenost, da imate dobrotu zgodne i prema dotičnom prostoru primjerene rečenice iz psalama uzeti i na staroslaven-skom jeziku ortografski točno izpisati dati. Na luku nad ikonostasom neka bude izpisano dakako ćirilskim slovi Svjat, Svjat, Svjat Gospod Bog Sabaoth.*⁹

Središnji ikonostas u crkvi oslikali su ukrajinski umjetnik Epiminondas Buczewski i prof. Nikola Mašić, dok su četiri prostrane slike na zidovima djelo slikara Ivana Tišova. Istovremeno je preuređeno i Grkokato-

3 *Korespondencija Rački-Strossmayer*, IV., Zagreb: JAZU, 1931., str. 70.

4 Predović, Žumberački rod Hranilovića, str. 114. Određeno odugovlačenje oko njegova imenovanja uzrokovala je tužba jednog učitelja u Srijemu protiv Hranilovića koja je bila predata na Augustina Treforta, ministra bogoštovlja i nastave u kabinetu ugarskog predsjednika Kolomana Tisze. Prema Račkom, tužba je iz osvete potekla. Očito se radilo o razdoblju kada je Hranilović bio upraviteljem biskupijskog imanja u Šidu (Srijem). *Korespondencija Rački-Strossmayer*, III., Zagreb: JAZU, 1930., str. 42.

5 *Korespondencija Rački-Strossmayer*, III., str. 42.

6 *Korespondencija Strossmayer-Vannuteli 1881-1887.*, Hrvatski državni arhiv, Kršćanska sadašnjost, Dom i svijet: Zagreb, 1999., str. 179.

7 Predović, Žumberački rod Hranilovića, str. 116.

8 O pastoralnoj djelatnosti novog biskupa vidi: Arhiv Grkokatoličke biskupije u Križevcima (AGKKB), dokumenti 1883. (5., 9., 10., 12., 26., 31., 94.). Zahvaljujem vladici Nikoli Kekiću na uvidu u urudžbeni zapisnik biskupije i naslove urudžbiranih dokumenata, iako ih nisam mogao službeno dobiti zbog nesređenosti arhiva biskupije.

9 Janko Šimrak, *Spomenica kalendar grkokatolika križevačke biskupije* za god. 1932., Zagreb: Tisak Narodne prosvjete, 1931., str. 145.

ličko sjemenište u Zagrebu.¹⁰ Prema Predoviću, biskup Hranilović bio je podupiratelj mnogih hrvatskih ustanova i zavoda. Osim škole u Križevcima kojoj je pomagao, postao je član utemeljitelj Medicinskog fakulteta u Zagrebu kome je darovao 1000 for. Godine 1887. pokrenuo je list *Pastirski list svećenikom i vjernikom biskupije križevačke*.¹¹ Od njegovih biskupskih okružnica značajnije su *Nastupna okružnica* (17. V. 1883.), *Okružnica o svetoj braći Ćirilu i Metodu* (15. III. 1885.), te *Okružnica povodom smrti Vasilija Poturičića, velikog predstavnika Stolnog kaptola, generalnog i kapitularnog vikara križevačke biskupije* (28. II. 1887.).

Ilija pl. Hranilović-Cvrjetaš, biskup križevački

Sl. 1. Biskup Ilija Hranilović (preuzeto iz: Dom i svijet, 1889., br. 8., str 127.)

Slika 2. Biskup Josip Juraj Strossmayer, grafika, autor Tomislav Krizman, Hrvatski povijesni muzej, HPM-PMH inv. br. 15400

10 Vidi detaljnije u: Šimrak, *Spomenica kalendar grkokatolika križevačke biskupije*, str. 142-145.; Lelja Dobronić, *Zagrebački Kaptol i Gornji grad – nekad i danas*, Zagreb: Školska knjiga, 1988., str. 162.; Dragan Damjanović, *Arhitektura ikonostasa u opusu Hermana Bollea*, *Prostor* 18, 1(39), 2010., 63-79.

11 Predović, *Žumberački rod Hranilovića*, str. 117.

2. Politička djelatnost biskupa Ilije Hranilovića i njegove veze s biskupom Strossmayerom

Osim kulturne i vjerske djelatnosti biskupa Hranilovića u okviru svoje Grkokatoličke biskupije, što se tiče njegovog političkog djelovanja i razmišljanja, o tome u historiografiji nema pobližih saznanja. Ipak u *Hrvatskom biografskom leksikonu* stoji u svezi s tim štura, ali zanimljiva konstatacija: *Politički se nije isticao u javnosti, ali je u svemu podupirao biskupa Strossmayera. S njim promiče ideju staroslavenskog bogoslužja te djeluje u duhu sjedinjenja Katoličke i Pravoslavne crkve*.¹² Na osnovi do sada istražene korespondencije između biskupa Hranilovića i biskupa Strossmayera u Biskupijskom arhivu u Đakovu (BAĐ) i Arhivu HAZU, ali i koristeći druge izvore, ta tvrdnja se u osnovi može smatrati točnom, ali ipak treba iznijeti na vidjelo dana tu “ne javnu” Hranilovićevu djelatnost.

Približavanje biskupa Hranilovića Strossmayerovim političkim razmišljanjima i djelovanju počelo je, prema mojim istraživanjima, početkom 1885. godine tijekom pripremanja hodočašća u Velehrad (središnju proslavu Ćirilometodskog jubileja u povodu tisućite obljetnice smrti sv. Metoda) koje je osujećeno zbog političkih razloga.¹³ Strossmayeru je tada stalo da hrvatski episkopat pokaže jedinstvo, o čemu piše Račkom: *...ako bude Posilović glagolao u zapadnoj, a Hranilović u istočnoj liturgiji, i ako možebiti ja nekoliko riječi o jedinstvu Crkve i Slavenstva po životu i apostolskom djelovanju naših apostola rekнем*.¹⁴ Do daljnjeg približavanja je došlo kada mladi biskup Hranilović sredinom 1886. godine boravi nekoliko tjedana kod Strossmayera u Đakovu. Ovdje su se njih dvojica, tijekom mnogih razgovora očito politički približili.¹⁵

12 Iva Mandušić, „Hranilović Ilija“, *Hrvatski biografski leksikon*, 5, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002., str. 690.

13 Protiv odlaska hrvatskih biskupa u Velehrad bila je mađarska i promađaronska hrvatska vlada. Među njima postojala je bojazan od utjecaja Rusije i sveslavenstva. Ban Khuen je osobno zabranio senjskom biskupu Posiloviću da ide u Velehrad i ondje slavi svetu misu na staroslavenskom jeziku. Zanimljivo da su i pravaši bili protiv, te je Ante Starčević u pravaškoj *Slobodi* napisao da katolici u Hrvatskoj, Češkoj, Poljskoj i dr. imaju malo toga zajedničkog. Starčević je smatrao da je to politička demonstracija pod plaštem vjerezakona. Pravaši su se tada protivili bilo kakvoj suradnji s pravoslavnim svijetom i sabotirali su koliko su mogli takve inicijative koje su nastajale u okvirima Neodvisne narodne stranke.

14 *Korespondencija Rački-Strossmayer*, III, str. 169. Vidi i: *Korespondencija Strossmayer-Vannuteli*, str. 431-435.

15 Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje AHA-ZU), *Korespondencija Strossmayer*, XI A-1, Ilija Hranilović Strossmayeru, 24. svibnja 1886. Prema nekim navodima

Osim toga, tijekom prosinca 1885. godine Hranilovića je namjeravao posjetiti, očito po Strossmayerovoj preporuci, veliki Strossmayerov prijatelj i pobornik sjedinjenja Katoličke i Pravoslavne crkve opat Cezare Tondini de'Quarenghi, koji u svom pismu Strossmayeru piše da doduše biskupa Hranilovića nije zatekao, ali da je dobio uvjerenja da su „sui generis“ u Križevcima spremni održati zajedničke mise u svakoj župi.¹⁶

Ali o čemu se zapravo radi, koja je to Strossmayerova ideja, koja je njegova politika tih 80-ih godina 19. stoljeća, uostalom što je vjera, a što politika u Strossmayerovom djelovanju, koje to Strossmayerove ideje mladi biskup Hranilović prihvaća? Biskup Strossmayer je tih godina upro silnu snagu i energiju u otklanjanje zapreka koje su rastavljale dvije kršćanske zajednice, rastavljene *raskolom i djelom Grka*¹⁷ te u razbijanje predrasuda ukorijenjenih u neznanju i vjerskom fanatizmu. On je smatrao da su razlike među dvjema crkvama samo formalne, kao npr. hijerarhija i obredi, a ne dogmatske naravi. Nesumnjivo je danas jasno da je crkveno jedinstvo između katolicizma i Istočne crkve, kako ga je Strossmayer zamišljao i promicao svojim svojstvenim metodama, u isto vrijeme jačalo i snažilo političko jedinstvo, ugled i prestiž hrvatskog naroda, ali i slavenskih naroda uopće. To nikako tada nije odgovaralo talijanskim, mađarskim te austrijskim elitama koje su imale izraziti utjecaj na rimsku Svetu Stolicu da takvo što spriječe, pri čemu su posljednje dvije prvenstveno težile da očuvaju svoju političku prevlast u Dvojnoj Monarhiji. Njihove strepnje i bojazan od Rusije i slavenskog crkvenog jedinstva išle su toliko daleko da je mađarska vlada grofa Tisze u samom činu da se evanđelja i poslanice pjevaju na staroslavenskom jeziku izražavala *bojazan za jedinstvo Katoličke crkve od koje bi se mogli odijeliti katolički Slaveni i učvrstiti konfesionalne veze s grko-istočnim slavenskim narodima, pogotovo s Rusima*, što bi itekako ugrozilo njihovu političku i gospodarsku prevlast u državi.¹⁸ Stoga svaki Strossmayerov gest u tom složenom političkom okruženju ima i poprima međunarodni značaj i biva

(doduše nastalim u sumnjivim okolnostima) može se spomenuti da je na mladoga biskupa Hranilovića izraziti utjecaj imao tadašnji rektor Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu ugledni sveučilišni profesor Anton Franki, koji je po tim navodima navodno „stvarno upravljao biskupijom“ i „ravnao ne samo u crkvenim već i svjetskim poslovima“ te da je Hranilović radio po „njegovim uputama“ (Ivan Milanović, Dokumenti disciplinskog postupka protiv Antona Frankija, *Croatia Christiana Periodica*, Vol. 3., br. 4., 1979., str. 92).

16 Rita Tolomeo, Korespondencija Strossmayer-Tondini, *Posebna izdanja Arhivskog vjesnika* 2, 1984., str. 113-114.

17 Misli se na veliki crkveni raskol 1054. godine između Zapadne i Istočne crkve.

18 Mirjana Gross, *Vijek i djelovanje Franje Račkog*, Zagreb: Novi liber, 2004., str. 448.

političkim pitanjem. Budimpešta i Beč nastoje svim silama umanjiti Strossmayerov utjecaj i njegovo povjerenje u Rim. Stoga nije nimalo čudno da su se prepreke Strossmayeru i njegovim stremljenjima iz tih krugova postavljale na svakom koraku. Prema Koščaku, Strossmayer je upravo tih 1880-ih godina uložio velike napore na promicanju crkvenog jedinstva, te sjedinjenje Katoličke i Pravoslavne crkve postaje za njega san i „prava opsesija“ posebno s toga što mu je politička aktivnost ubrzano izmicala iz ruku.¹⁹

Biskup Hranilović pridružio se Strossmayeru i drugim zagovornicima starocrkvenoslavenskog jezika i ćirilometodske ideje u bogoslužju, držeći da bi to moglo pridonijeti zbliženju i sjedinjenju crkava. Ta nastojanja imala su cilj uvesti tu liturgiju na cjelokupnom južnoslavenskom prostoru i šire, radi privođenja ili privlačenja pravoslavnih Slavena crkvenoj uniji. Već 13. travnja 1881. na osnovi enciklike *Grande munus* pape Lava XIII. iz rujna 1880. godine Rački poziva biskupa Strossmayera da obnovi starocrkvenoslavensku liturgiju u svojoj biskupiji, a zatim i u ostalim biskupijama Hrvatsko-slavonske metropolije.²⁰ Posebnom okružnicom od 2. svibnja 1881. biskup Strossmayer osvrnuo se na encikliku *Grande munus* podupirući njena nastojanja: *da se ona kobna razmirica, koju ruka tuđinska u nas unese, dokonča i da se položi temelj svetoj onoj ljubavi, slozi i jedinstvu, koje se odavle na sve slavenske narode s vremenom rasprostrijeti (...) ima*.²¹

Ta nastojanja Svete Stolice i hrvatskog episkopata uznemirila su pravoslavne vladike u Dalmaciji (karlovačkog, kotorskog i zadarskog) koji su u vezi toga napisali svoje poslanice.²² Zadatak koji je biskup Strossmayer preuzeo odgovarajući pravoslavnim vladikama bio je delikatan, jer ćirilometodska ideja nije imala

19 Antun Čečatka, *Viđenje Crkve J. J. Strossmayera (1815.-1905.)*, *Perspektive jedinstva sa slavenskim pravoslavnim crkvama*, Đakovo, 2001., str. 262-265; Vladimir Koščak, *Josip Juraj Strossmayer – političar i mecena*, Osijek: Izdavački centar Otvorenog sveučilišta, 1990., 242-248.

20 Makso Pelosa, Slavenska liturgija u hrvatskim zemljama od 1881. do 1914. godine, *Crkva u svijetu* 2, 1973., str. 161-167.

21 Milica Lukić, Ćirilometodske okružnice biskupa J. J. Strossmayera u Glasniku Biskupija Bosanske i Srijemske od 1873. do 1900. godine, *Republika* 11, 2004., str. 97.-107; Koščak, *Josip Juraj Strossmayer – političar i mecena*, str. 243.

22 Ankica Pečarić, Josip Pečarić, Strossmayer i Srbi, *Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru*, Zagreb: HAZU, 1997., str. 91; Koščak, *Josip Juraj Strossmayer – političar i mecena*, str. 244-245. Zadarski vladika i episkop dalmatinski i istrijski Stefan Knežević i episkop kotorski Gerasim Petranović oglašili su se poslanicama svojim vjernicima, a episkop gornjokarlovački Teofan Živković oglasio se u propovijedi na Duhove u Karlovcu, te istu propovijed kasnije putem tiska publicirao. U svojim poslanicama vladike su napali Svetu Stolicu i Katoličku crkvu te ranije napisanu okružnicu biskupa Strossmayera, tvrdeći da oni žele Pravoslavnu crkvu vratiti pod vlast Rima.

neprijatelje samo na strani pravoslavnih koji su mislili da će ih ona odvesti u katoličanstvo, nego i na strani mnogih katolika koji su se također pribojavali da će ih staroslavenski jezik u liturgiji odvući na stranu pravoslavlja.²³ Osim toga, veliki otpor takvim nastojanjima biskupa Strossmayera i hrvatskog svećenstva na promicanju ćirilometodske ideje, pružio je i budimpeštanski centar, odnosno hrvatska administracija mađarskog bana Khuena, kojemu nikako nije odgovaralo snaženje južnoslavenskoga svijeta.

Tako je npr. zamolbu zagrebačkog građanstva da se 1885. u crkvi sv. Katarine u Zagrebu održi misa na staroslavenskom jeziku, mađarski eksponat na zagrebačkoj nadbiskupijskoj stolici Josip Mihalović uskratio,²⁴ pri čemu je Rački uskoro u *Pozoru* upozorio da s kanonskog gledišta grkokatolički biskup Hranilović ne smije da ima nikakve prepreke da se s istočnim obredom služi u crkvi sv. Katarine. Zanimljivo da Rački spominje u pismu Strossmayeru *Hranilovićevu bojažljivost* da se suprotstavi hijerarhiji i očito vladi, pa makar kanonski imao i pravo.²⁵ Intervenirao je i Strossmayer u pismu Vannuteliju 28. ožujka 1885. u kojem je istakao da nije bilo potrebno nadbiskupovo odobrenje jer je Hraniloviću umjesto njegove kapele, koja se obnavlja, dana na uporabu crkve Sv. Katarine. Nadbiskup je svojim otklonom pokazao svoje namjere, a naš je cilj: *da braći od nas odijeljenoj jasno pokažemo kako je, bez obzira na različitost obreda, u nas poželjno i drago zajedništvo vjere, ufanja i djelotvorne ljubavi. Bio bi to javni dokaz kako mi istočni obred smatramo svetim i jasnim iskazom da dio Crkve, koji je priveden svetom jedinstvu, nije izgubio ništa od svojih povlastica i onoga poštovanja koje Istoku pripada.*²⁶ Hranilović je kasnije javio Strossmayeru da je on takvu misu spreman održati, pa makar i protiv naređenja s vrha. Postepeno ostvarujući zadaće koje mu povjerava hrvatski episkopat, Hranilović sve jače pruža potporu za ponovnim uvođenjem starocrkvenoslavenske litur-

gije u bogoslužje Katoličke crkve, odvajajući se tako od patronatstva Khuenove administracije.

Upravo je staroslavenski jezik bio ta veza poveznica između katolicizma i pravoslavlja koju je Strossmayer htio istaknuti. Sličan primjer bio je i sa spomenutim hodočašćem u Velehrad, gdje se također htjelo pokazati jedinstvo crkava i južnoslavenstva, jer kako kaže Rački treba ići sa Slovencima, sa biskupima Posilovićem i Hranilovićem, te da se misa i na latinskom i grčkom ritualu održi na našem starocrkvenom jeziku: *To bi našem putu dalo jednu višu znamenitost.*²⁷

Uostalom, zato što je očito bio Strossmayerov pouzdanik, Hranilović je dolazio u česte sukobe s vladom i kardinalom Mihalovićem oko imenovanja kanonika u križevačkom Kaptolu, jer vlada je željela svoje pouzdane ljude u Križevcima i oko Biskupije, a ne Hranilovićeve i Strossmayerove. Hranilović se povjeravao Račkom da on to neće dopustiti i da će *cijelu stvar podnijeti u Rim* pri čemu je tražio pomoć biskupa Strossmayera.²⁸ Osim toga kao grkokatolički biskup Hranilović je nastupao i kao virilista u Hrvatskom saboru. O formalnom političkom položaju velikaških i crkvenih virilista u Saboru od 1883. do 1889. godine govore njihovi nekrolozi, ali pouzdaniji su podaci pojedinačnog saborskog glasovanja o nekom pitanju, prigodom kojega se jasno vidi tko je zastupao provladine, a tko oporbene stavove. Biskup Hranilović je u pravilu podržavao oporbene stavove, uglavnom Neodvisne narodne stranke.²⁹

Hranilović se sve jasnije opredjeljuje i prelazi na Strossmayerovu stranu. Tako u povodu vijesti da habsburški prijestolonasljednik Rudolf sredinom 1888. godine dolazi u Zagreb, a da Strossmayer otklanja svoj posjet, Hranilović piše Strossmayeru: *I ja se usudjujem smjerno primjetiti da je Vaš dolazak tim povodom veoma nuždan; jer bude li se htjelo imati kakovih informacija i bude li se htjelo čuti istinu, tko će reći koju istinitu i koristnu za naš narod ako nebude Vas? Ako bi tko drugi i htio i znao što kazati, neima te važnosti, a Vaše se riječi čuju i uvažuju rad svestrane poznate veličine Vašeg uma i uvidjavnosti te rad autoritativnoga Vašeg ugleda i moćnoga upliva na naš narod. Ja držim da će se pružiti prilika, da se kaže istina, jer čini mi se da je to svrha posjeta u Zagrebu. Kad Vas Preuzvišeni! nebi bilo ovom zgodom, otvorila bi se u*

23 Mile Bogović, Staroslavenska liturgija u biskupijama senjskoj i modruškoj u 19. st. i Parčićev misal, *Zadarska smotra* 3, 1993., str. 73-77. Bogović bilježi i slučajeve pobune, između ostaloga, u župama bivše Vojne krajine, gdje su katolici živjeli u blizini pravoslavnoga stanovništva. Čak su i pojedini svećenici narodu otvoreno govorili protiv „vlaškog pisma i jezika.“

24 Zoran Grijak, *Politička djelatnost Vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb: Dom i svijet, 2001., 293. Grijak piše da je zagrebački nadbiskup Mihalović bio „mađarizirani Hrvat, koji je na nadbiskupsku stolicu došao uz potporu Mađara.“ Naime, Mađari su nakon osamostaljivanja Katoličke crkve u Hrvatskoj od Kaločke i Ostrogonke nadbiskupije 1852. crkvu u Hrvatskoj mogli kontrolirati samo nametanjem promađarskih kandidata za zagrebačke nadbiskupe. To je bilo važno i zbog suzbijanja oporbenog političkog djelovanja među svećenstvom.

25 *Korespondencija Rački-Strossmayer*, III., str. 167-168.

26 *Korespondencija Strossmayer-Vannuteli*, str. 447.

27 *Korespondencija Rački-Strossmayer*, III., str. 172.

28 *Korespondencija Rački-Strossmayer*, III., str. 334.

29 Ilija Hranilović, *Obzor*, br. 65., 18. III. 1889., str. 1; Biskup Ilija Hranilović, *Hrvatska straža*, br. 12., 23. III. 1889., str. 2; *Saborski dnevnik kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Godine 1884.-1887., sv. I., Zagreb, 1885., str. 672, 803, 899, 911; Ivo Perić, *Hrvatski državni Sabor 1848.-2000.*, II., Zagreb: Dom i svijet, 2000., str. 288.

današnje vrijeme mazanju i laganju širom vrata novim zlobnim klevetam. Istina je, Vam to mazanje i laganje naškodilo nebi; nu poznato je svemu svijetu činjenica, da ste Vi predhodnica zvijezda i vodja svoga hrvatskoga naroda, pa držim da bi se Vaša odsutnost krivo izvrćala na račun cijeloga našeg naroda.³⁰

Upravo je prilikom Strossmayerovog posjeta Bjelovaru iste godine, kad je Strossmayer bio dio poklonstvene deputacije na čelu s nadbiskupom Mihalovićem caru Franji Josipu I. koji je posjetio Bjelovar tijekom vojnih manevara, Hranilović našao Strossmayeru stan kod starog bjelovarskog opozicionalca Dragutina Laksara, kada su ga se drugi bojali primiti zbog straha od bjelovarskih mađarona i reakcije režima. Nakon izbijanja poznate Bjelovarske afere kada se Strossmayer usudio oponirati caru kada ga je ovaj napao zašto je poslao brzojav u Rusiju (Kijev) u kojem je istakao njezinu *svesvjetsku ulogu* pri čemu su se na Strossmayera obrušile sve crno-žute novine mađarskih i bečkih elita,³¹ Hranilović piše Strossmayeru: *U ostalom malo mjesec zato haje što pas laje: i dok se sa one strane tako o Vami piše tim više Vam je udivljenje i počitanje domaćih i stranih poštenih ljudi osigurano. Čudna je logika u tog svieta, koj Vas već davno proglašuje mrtvacem i nemoćnim i neuglednim, a s druge strane pred tim golorukim mrtvacem štrepi i vodi proti njemu boj sa svom snagom svoga državnog aparata pa se nežaca u svoje svrhe i spletke povući i najviše krugove samo da svoj nepravedni postupak pokrije plaštem tame.*³²

Prema nekim izvorima, osim potpore Strossmayeru u njegovim nastojanjima, Hranilović je imao i važniju ulogu u slanju samog brzojava u Kijev, o čemu je govorio kardinal Rampolla kao svojevrsni glasnogovornik Vatikana, uredniku splitskog *Naroda*, pri čemu je istaknuo da su barski nadbiskup Milinović, senjski biskup Posilović i grko-katolički biskup Hranilović *privrženi Strossmayeru* te su se zamjerali austro-ugarskim režimskim krugovima, a očito su *kumovali i Kijevskom brzojavu.*³³

3. Zaključak

U konačnici možemo zaključiti da se biskup Hranilović, nakon početnog razdoblja distanciranosti i ne-

miješanja, posve priključio Strossmayerovim političkim i vjerskim idejama i misli, te da je njegova rana smrt spriječila njihovu daljnju suradnju. Uostalom, ovako Strossmayer piše Račkom u povodu Hranilovićeve smrti 16. ožujka 1889. godine: *Eto nam i opet velikog gubitka. Pokojnik se je, osobito u posljednje doba, posve meni i mojim načelima priljubio.*³⁴ Nekoliko dana kasnije nakon Hranilovićevog sprovoda 21. ožujka 1889. Strossmayer ponovno piše Račkom: *Sto milijuna puta Vam hvala, što ste me kod pokopa Hranilovića, zastupali i što ste mu vijenac u moje ime na lijes postavili. To ste, brate moj Franjo, upravo iz srca i duše moje izvadili. Mi smo ovdje (u Đakovu op. a.) sve učinili, kao da je ovdje ležao. Nikad ga dosta prežaliti ne ću.*³⁵

PRILOZI:

1

AHAZU, Korespondencija Strossmayer, XI A-1, rukopis.

Ilija Hranilović Strossmayeru 24. svibnja 1886.

Preuzvišeni Gospodine!

Početkom budućeg mjeseca putujem na dobro biskupije moje u Šidu, pa kanim tom prigodom udovoljiti davnoj i vrućoj želji srca svoga da se Preuzvišenosti vašoj u prevriednom Vam domu poklonim da Vam čuvstva nalog svoga počitanja svesrdno prikažem.

Ja ću bude'1 Božja volja, krenuti u utorak dne 1. lipnja t.g. iz Zagreba željeznicom do Siska, a odanle ladjom do Broda, gdje ću prenoćiti i 2 lipnja jutrom poći željeznicom put Vrpolja, da odande pohitim u Đakovo, gdje ću uz užitak radosti i zadovoljstva da Vašu Preuzvišenost pozdraviti mogu, razblažiti si dušu i srce promatrajuć divnu Vašu crkvu.

Pun preodličnog velepočitanja prema Preuzvišenosti Vašoj častim se bilježiti se

U Križevcu 24. svibnja 1886.

Vaš

Smjieran u Hristu počitnik Ilija Hranilović
Biskup Križevački

30 AHAZU, Korespondencija Strossmayer, XI A-2., Ilija Hranilović Strossmayeru, 31. svibnja 1888.

31 Detaljnije o "Bjelovarskoj aferi" u: Željko Karaula, The 1888 Bjelovar affair: the theory behind the (Yugo)slavic idea and the unification of churches, *Transcultural Studies*, br. 2-3., 2007., 95-107.

32 AHAZU, Korespondencija Strossmayer, XI A-5., Ilija Hranilović Strossmayeru, 15. rujan 1888.

33 Gross, *Vijek i djelovanje Franje Račkog*, str. 386.

34 *Korespondencija Rački-Strossmayer*, IV., str. 69.

35 Predović, *Žumberački rod Hranilovića*, str. 119.

2

AHAZU, Korespondencija Strossmayer, XI A-2, rukopis.

Ilija Hranilović Strossmayeru 31. svibnja 1888.

Preuzvišeni Gospodine!

Suspenzija gradskog načelnika Zagrebačkoga Nikole Badovinca³⁶ je stvar obćenitog našeg sistema, pa jer mislim, da će Preuzvišenost Vašu njegova privita predstavka, koju je, kako čujem, confiscirina zanimati, uslobodjujem se poslati Vam ju.

Naši prejasni prijestolonasljednici dolaze dakle 10. lipnja t.g. u Zagreb.³⁷ Kako se očevidno nješto kuha i sprema u spoljašnjim odnošajima naše monarhije, reći bi da taj put nije bez važne svrhe.

Iz Zagreba čujem da se pogovara, da Preuzvišenost vaša neće doći povodom dolaska prijestolonasljednika u Zagreb. Ja tom nevjerujem pogovaranju, pošto sve Vi Preuzvišeni! rekli na povratku našem iz Rima da ćete svakako doći u Zagreb spomenutom prigodom, ako prijestolonasljednik nebude išao u Osiek.

I ja se usudjujem smjerno primjetiti da je Vaš dolazak tim povodom veoma nuždan; jer bude li se htjelo imati kakovih informacija i bude li se htjelo čuti istinu, tko će reći koju istinitu i koristnu za naš narod ako nebude Vas? Ako bi tko drugi i htio i znao što kazati, nema te važnosti, a Vaše se rieči čuju i uvažuju rad sve strane poznate veličine Vašeg uma i uvidjavnosti te rad auktoritativnoga Vašeg ugleda i moćnoga upliva na naš narod. Ja držim da će se pružiti prilika, da se kaže istina, jer čini mi se da je to svrha posjeta u Zagrebu. Kad Vas Preuzvišeni! nebi bilo ovom zgodom, otvorila bi se u današnje vrijeme mazanju i laganju širom vrata novim zlobnim klevetam. Istina je, Vam to mazanje i laganje naškodilo nebi; nu poznato je svemu svijetu činjenica, da ste Vi predhodnica zvezda i vodja svoga hrvatskoga naroda, pa držim da bi se Vaša odsutnost krivo izvlačala na račun cijeloga našeg naroda.

Kad i nebi bilo toga svega, valja da se Preuzvišeni Gospodine! podvrgnete tegotam i naporom puta i da posjetite svoj Zagreb u današnje vrijeme, gdje je od priek

36 Financijski stručnjak Nikola Badovinac izabran je 1885. godine za gradonačelnika Zagreba. Međutim nakon najave njegove kandidature za Sabor na listi Neodvisne narodne stranke, ban Khuen ga je suspendirao s mjesta gradonačelnika i na njegovo mjesto imenovao vladinog povjerenika Ignjata Seibera (16. 6. 1887.). Nakon Badovinčeve žalbe Bečkom dvoru suspenzija je potvrđena i on je razriješen dužnosti gradonačelnika 28. rujna 1889. godine. Zdenko Šenoa, „Nikola Badovinac,“ *Hrvatski biografski leksikon*, 1, Zagreb: JAZU, 1983., str. 338-339.

37 Princ Rudolf Habsburgovac došao je u Zagreb 10. lipnja 1888. godine te je u tadašnjoj Kolodvorskoj ulici, a današnjoj ulici Republike Austrije, postavio kamen temeljac za buduću vojarnu, kasnije nazvanom Rudolfova vojarna.

potriebe za narodni naš život, da svojom prisutnošću unesete života, da mrtve i propale za našu stvar oživite, a mlitave i odvažne da pohvalite i ponukate na uztrajnost.

Ovom prigodom mogli bi nas trojica konačno uglativiti što nam je dalje činiti po dužnosti našeg zvanja na obranu vjere svete i crkve.

Preuzvišeni! molim preuljudno da mi nezamjerite, što se ja mladji, nevidjavniji i neiskusniji usudjujem ovako otvoreno izraziti svoje mnijenje, jer to je izljev neograničene privrženosti i najiskrenijeg počitanja prema Vami, a i topla osjećanja za javne naše poslove.

Rado se bilježim sa potpunom odanošću i najdubljim velepočitanjem

U Križevcima 31. svibnja 1888.

Preuzvišenosti Vaše
pokoran sluga
Hranilović

3

AHAZU, Korespondencija Strossmayer, XI A-3, rukopis.

Ilija Hranilović Strossmayeru 26. kolovoza 1888.

Preuzvišeni Gospodine!

Povrativ se iz Slatine bio sam obolio. I to je razlog da se dosele nisam oglasio rad konji, pa ponizno i po sto puta molim Vašu Preuzvišenost da mi dobrotivo oprostiti izvoli što već prije nisam po konje poslao.

Moja dva momka doći će u ponedjeljak budći to jest 27 t. mj. po konje po podne. Kola će dovesti sa sobom, jer će poći odavde na jednom konju. U privitku slobodan sam Vašoj Preuzvišenosti novac od 1000 for /jednu tisuću/ priposlati, pošto neznam adrese Vašeg blagajnika.

Poznato Vašoj Preuzvišenosti pismo odpraviti ću u ponedjeljak. Stan za Vašu Preuzvišenost u Belovaru je priredjen prigodom dolaska Njegovog Veličanstva, a na polazku u Belovar nadam se, da ćete svojim visokim posjetom usrećiti mene i grad Križevac. Naći ćete Preuzvišeni širom otvorena vrata kuće i srca moga, a gradjanstvo grada Križevaca sa svojim poglavarstvom dočekat će Vas dostojno i srdačno kako se narodni dobrotvor u rodoljubivom gradu najsvetčanije dočekat može, samo molim preuljudno da imate izvoliti milost i dobrotu dati me obavjestiti točno o vremenu Vašeg dolazka u Križevac. Do sretna vidjenja ostajem u poklonoskučenom velepoštovanju

Preuzvišenosti Vaše
U Križevcu 26. kolovoza 888.
velepokoran sluga Hranilović

4

AHAZU, Korespondencija Strossmayer, XI A-4, rukopis.

Ilija Hranilović Strossmayeru 3. rujna 1888.

Preuzvišeni Gospodine!

Ovaj čas kao prvi glas primio sam zamolbu vel. župana Budisavljevića,³⁸ gdje me moli, da se pridružim županijskom izaslanstvu, koje će se pokloniti Njegov. Veličanstvu. Taj prvi glas, za koj kaže Budisavljević da se osniva na službenoj obavijesti, uslobodjujem se dojaviti Vašoj Preuzvišenosti, pošto čujem da mi o dolasku carevu ubavješetni biti nećemo, da bar nješto o programu znadete.

Po tom Budisavljevićevu spisu dolazi Njegov. Veličanstvo 12. t. mj. u 7 ½ sati ujutro na Križevački kolodvor, tuj će ga pozdraviti ban Khuen – Hedervary i dočekat će ga župan i podžupan i ovdašnji gradski načelnik. S kolodvora Križevačkog polazi izravno u Belovar, gdje će ga dočekati „dostojanstvenici zemlje razne oblasti, uredi itd. u svečanoj povorci pred previšim Konakom“.³⁹ Primanje poklonstva počima u 10 sati pred podne isti dan – Eto to je sve što sam dosada čuo, pa to i javljam.

Niti ovdašnje gradsko poglavarstvo druge obavijesti do li ove neima. Prema tome ja mislim da mi podjemo odavde 11. t. mj. po podne u Belovar i da tamo dočekamo cara.

Stan je za Vašu Preuzvišenost pripravljen u župskom domu, nu pošto će ondje odsjesti i mo.....⁴⁰ pisao sam ja posvema povjerljivo i pouzdanoj osobi, da se nastoji za Vas drugdje naći pristojan stan, što, mislim da će i poći za rukom.⁴¹

38 Budislav Budisavljević (Bjelopolje kod Korenice, danas Titove Korenice, 29.7.1843. — Zagreb, 22.1.1919.), književnik i političar. Pripadao je plemićkoj obitelji s pridjevkom Prijedorski. Osnovnu školu i sedam razreda gimnazije završio je u Senju, osmi razred i maturu u Rijeci (1860.). U Beču je polazio krajiški upravni tečaj (1861.–63.). Imenovan je poručnikom 3. graničarske pukovnije u Ogulinu (1863.), zatim premješten u Oštarije, Primišlje i Berek, a 1870. u Zagreb u upravni odjel generalkomande. God. 1871. privremeni je veliki bilježnik u Bjelovarskoj županiji, zatim je premješten u Vinkovce (1872.) i Ogulin (1873.). God. 1875. imenovan je podžupanom u Rumi, 1881. velikim županom u Požegi, 1884. velikim županom Bjelovarsko-križevačke županije, 1889. velikim županom Ličko-krbavske županije u Gospiću, a 1901. velikim županom u Zagrebu. Umirovljen je 1905. Bio je više puta zastupnik na Srpskomu narodno-crkvenom saboru u Sremskim Karlovcima. Vidi detaljnije u: Željko Karaula, *Budislav Budisavljević – Pomeni iz moga života*, Bjelovar: Tiskara Horvat, 2012.

39 Riječ je o rezidenciji-stanu velikog župana Bjelovarsko-križevačkog na današnjem trgu Eugena Kvaternika 3.

40 Točkice stoje i u originalu pisma.

41 Radilo se o stanu nadšumara Imovne općine durđevačke Dragutina Laksara, pristaše Neodvisne narodne stranke (Gdje je

Vi ste Preuzvišeni u Vašem posljednjem pismu imali dobrotu pripomenuti mi da ćete doći ovamo 10. t. mj., a nespominjete da li ujutro ili po podne. Zato dozvolite mi da Vas zamolim, da gledate doći popoldavnim vlakom. Vlak dolazi u jutro u 8 sati što je malo prerano tim više što je 10. o. mj. djelatni dan kad se ljudi u ovakvu torba –varošu razidju po poslu u ranu zoru, pa jih nebi bilo moguće tako lahko skupiti u jutro, kao što će to biti po podne. Mi Vas želimo pristojno dočekati, a to će svakako laganije prema ovdašnjim okolnostima biti po podne. Istina za Vašu Preuzvišenost je to teško, jer Vam valja rano u Osieku poći k zakanjskom vlaku,⁴² nu izkažite tu milost Križevčanom i pružite jim prigodu da uzmognu laglje izkazati sva svoja plemenita čuvstva, koja toli toplo za Vas u pravoj sinovskoj odanosti privrženosti i ljubavi gaje.

Ako li Vam Preuzvišeni! pak bude teško poći iz jutra rano iz Osieka, tad podjite u mir Božji po podne, a ja ću nastojati da se mi u jutro nepostidimo s dočekom.

Da se lagje odmoriti budete mogli, neću pozvati na večeru nikoga, nego s Vašom dozvolom želim drugi dan maleni broj Vaših štovatelja prizvati na objed. U ostalom želite li već na večer imati društvo, je ću ga sazvati. Preuzvišenosti Vaša neka izvoli s tim po volji raspolagati, a ja pripominjem to samo stoga da znadete, pa da za vremena možete udesiti kako će Vama biti povoljnije i ugodnije.⁴³

Konji su sretno prispjeli ovamo i ja liepo zahvaljujem Preuzvišenosti Vašoj.

Od Posilovića⁴⁴ nečujem drugo ništa, nego što či-

stanovao biskup Štrossmayer u Bjelovaru, *Demokratski glas*, br. 9., 3. III. 1921., str. 3.) O posjetu cara Bjelovaru vidi i: Milan Rojc, „*Oko mene*“, *Milan Rojc i Bjelovar 1879-1906.*, I., (ur. Željko Karaula), Bjelovar, 2011., str. 534-538.

42 Nakon 1867. i državne nagodbe Austrije i Ugarske Mađari su samostalno počeli kreirati željezničku politiku na području tadašnje Hrvatske i Slavonije. Tako je već sedamdesetih godina 19. stoljeća otvorena tzv. žakanjska pruga između Zakanya, Koprivnice, Dugog Sela i Zagreba.

43 Zbog toga što je svečano s narodom dočekao Strossmayera, križevačkom načelniku Grdeniću nije dozvoljeno da posjeti cara u Bjelovaru, a kasnije je i smijenjen.

44 Juraj Posilović (Ivanić-Grad, 24.4.1834. – Zagreb, 26.4.1914.), zagrebački nadbiskup. Zaređen za svećenika 1858. U Beču je 1861. doktorirao iz biblijskih znanosti i crkvenoga prava. Nakon povratka u Zagreb bio je imenovan nadstojnikom sjemeništa te profesorom povijesti *Novoga zavjeta* i kanonskoga prava pri tom sjemeništu. Jedan od pokretača Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima 1868., urednik *Zagrebačkoga katoličkog lista* 1872.–75. Od 1874. redoviti profesor i prvi dekan Teološkoga fakulteta u Zagrebu. God. 1876. postao je biskup senjsko-modruški ili krbavski te virilni član Hrvatskoga sabora. Podupirao je rad senjskoga sjemeništa, a o svojem je trošku u Rimu dao tiskati glagoljaški misal. Zaslužan je za uspostavu starocrkvenoslavenske liturgije u Senjsko-modruškoj biskupiji 1893. Od 1894. zagrebački nadbiskup; pod njegovim je pokroviteljstvom bila restaurirana zagrebačka Prvostolnica,

tam u Obzoru, da je 21. kolovoza otišao iz Kamnika, a kuda neveli se. Liepa hvala Vašoj Preuzvišenosti za viest o školskom zakonu. Bog dao te bilo tako. Ja sam čuo, da bi zakon mogao biti potvrđen, ako se naši javni odnošaji nepromiene. Nu uzdajem se u Boga da će se odnošaji promieniti a s njima i školski zakon otići. List na Kardinala odpremio sam 27. kolovoza nu nečujem ništa, da bi se bio o njemu izjavio.

Pravo je da ste odustali Preuzvišeni od puta u Franczku. Nastaje već hladnije vrijeme, pa bi lahko mogli nastradati u onom oštrijem podneblju. A sada završujem moleć Vašu Preuzvišenost da bude uvjerena i nadalje u najdubljem i najiskrenijem poštovanju s kojim ostajem

U Križecih 3. rujna 1888.

Preuzvišenosti vaše

Podpuno odani i prvrženi sluga Hranilović

5

AHAZU, Korespondencija Strossmayer, XI A-5, rukopis.

Ilija Hranilović Strossmayeru 15. rujana 1888.

Preuzvišeni Gospodine!

Bio sam sinoć na kolodvoru da se pri dolazku poklonim Njegovu Veličanstvu.

Naroda se zgrnulo što iz Križevaca što iz okolice vrlo mnogo tako da je sva okolica kolodvora prenapunjena bila. Car je dočekan vrlo liepo i oduševljenju i klicanju nebijaše ni kraja ni konca. Očevidno je bio vladar tronut s tako liepa dočeka.

Onaj, komu je Milinović po noći nazdravljao, stavio se onaj čas, kad je car došao, pred mene želeć da me pred jasnim licem vladarevim zakrije, nu kako sam ja viši i jači nije to pošlo za rukom, jer sam taj neželjeni i nedostojni zastav krenuo izpred sebe i stupio napred te presmejrnim poklonom pozdravio Njegovo Veličanstvo, koje je milostivo s menom i srdačno poduže razgovaralo, rekav pod konac: " (nečitljivo njemački).

Prejazni priestolonasljednik me je takodjer odlikovao s nekoliko milostivih rieči te mi baš srdačno stisnuo ruku. Tuj se dakle izjalovila nada onih koji htje-

obnovljeno i dograđeno Nadbiskupijsko sirotište (danas crkva sv. Martina u Vlaškoj ul.), izgrađeni isusovački samostan i crkva te održan prvi Hrvatski katolički kongres (1900.). Bio je pokrovitelj prigodom osnivanja Hrvatske samostalne radničke stranke (HSRS) i njezina lista *Glas naroda* (1899.); time je dao doprinos socijalnomu djelovanju Crkve. Financijski je podupirao djelovanje Prvoga zagrebačkog radničkog društva i utemeljenje Katoličkoga tiskovnog društva (1908.).

doše, da se Veličanstvo ni neobazre na mene.

Čitao sam uvodni članak u jučerašnjih Narod. Novinah o Vami. Tako može samo skroz pokvarenom i gnjsnom zlobom zasliepljena duša pisati. Žali Bože što se takav gnjus hrvatskom rieči izražuje.

U ostalom malo mjesec zato haje što pas laje: i dok se sa one strane tako o Vami piše tim više Vam je udivljenje i počitanje domaćih i stranih poštenih ljudi osigurano. Čuda je logika u tog svieta, koj Vas već davno proglašuje mrtvacem i nemoćnim i neuglednim, a s druge strane pred tim golorukim mrtvacem štrepi i vodi proti njemu boj sa svom snagom svoga državnog aparata pa se nežaca u svoje svrhe i spletke povući i najviše krugove samo da svoj nepravedni postupak pokrije plaštem koj se kritici rad svoje nepovriedivosti niti nepodvrgavala niti se hoće nit ne želi da podvrgne.

Ovime mislim da sam udovoljio svome obećanju da ću Vašoj Preuzvišenosti javiti kako će se završiti presretni boravak Njegova Veličanstva na našem tlu, pa dočim se preporučam i nadalje Vašoj blagoj naklonosti ostajem u dubokom velepoštovanju

U Križevcih dne 15/9 888.

Preuzvišenosti vaše

Najodaniji sluga Hranilović

6

AHAZU, Korespondencija Strossmayer, XI A-3, rukopis.

Ilija Hranilović Strossmayeru 28. studeni 1888.

Preuzvišeni Gospodine!

Imade već više od mjesec dana da sam uhvatio negdje nahladu želudca, koje se riešiti nemogu.⁴⁵ Od te prehlade dolazi i silna glavobolja tako da nemogu ništa raditi. Eto to je razlog, što se Preuzvišenosti vašoj već tako dugo oglasio nisam, prem sam imao na umu, da si uzmem slobodu da Vam bar izvjestim da sam našem Vatrogasnom društvu priposlani dobrostivi dar uručio.

Velevriedno pismo Vaše Preuzvišenosti sa darom za vatrogasno društvo primio sam 21. listopada t.g. pa sam i isti dan zajedno sa popratnim listom dar od 50 for. na ruke bivšeg načelnika Grdenića,⁴⁶ koj je nadvojvoda društva, predao kako to privita potvrda svjedoči. Grdenić mi je obećao, da će odmah drugi dan sazvati sjednicu društva u kojoj će dar Vaše Preuzviše-

45 Hranilović je često bolovao na želudac. Liječio se u Karlovim Varima, Rogatcu i drugim toplicama. Teže je obolio u ožujku 1888. od teške upale potrbušnice.

46 Dragutin Grdenić, bivši križevački gradski načelnik.

nosti zajedno sa popratnim listom predati i predložiti da se Vam zahvalnica društva pošalje te da se to i u novinah oglasi. Medjutim, vidim da to učinjeno nije, zato ću se pobrinuti da se uprava upitnog društva na tu svoju dužnost sjeti.

Da taj nehaj Vaša Preuzvišenost dar donjekle izviniti blagoizvoli pripominjem, da je duša našeg vatrogasnog društva baš bivši načelnik Grdenić, a toga su zao kupili raznim iztragama i neprestanim preslušavanjem, tako da siromah nezna gdje mu glava stoji.

Da su Vam Križevčani velezahvalni za plemeniti taj čin netrebam tek spominjati. A zahvalan sam i ja Preuzvišenosti Vašoj, da ste imali dobrotu i milost na moje ruke to priposlati te time pružiti dokaz Vaše toli mi visoko učinjene blage naklonosti prema meni pred ovdašnjim gradjanstvom.

Naš načelnik Grdenić je konačno dignut od službe. Dozvolite mi Preuzvišeni! dobrostivo da Vam potanje opišem korake koje je Grdenić proti svojoj suspenziji učinio i što je pri tom čuo jer mislim da će Vas zanimati. Čim je primio dekret suspenzije pošao je pred prejasano lice Njeg. Veličanstva da se rad te nepravde potuži. Pritužba je tako zgodno sastavljena bila, da su u njoj ukratko nu liepo i jezgrovito ilustrirani naši odnošaji današnji.

U Beču je rečeno kroz zube nu dosta jasno Grdeniću u kabinetskoj kancelariji da je suspendiran zato, što je Vam doček u Križevcih priredjen bio. I začudo su tamo bili informirani o suspenziji Grdenićevoj – znak da se je nastojalo predusriesti gore tužbu Grdenićevu.

Srećom te Grdenić nije dao svoju tužbu iz rukah kad se je ista od njega u kabinetskoj kancelariji tražila, jer da se ona tamo prije čitala ... Grdenić audijencije, ali ovako je primljen dosta milostivo i molba je njegova došla na izvještaj u Zagreb uz razne opazke. Kako bilo te bilo ja mislim da je Grdenićeva stvar dobar čavao u nečiji lies, koj da Bog da se za nas skoro zatvorio!

Barunu Ožegoviću je kazao Ban u Belovaru, pri dolazku carevu, da je Njegovo Veličanstvo zadnji čas odkazalo pozdrav načelnikov zato opet što je Vašu Preuzvišenost grad Križevac u svojoj sredini srdačno pozdravio. Još evo jedan slučaj, kako se vam dobro želi. Kako čujem onaj isti dan kad je kanonik Kržan umro od kapi, nazdravljeno mu je pri ručku na Markovu trgu kao biskupu Djakovačkom, al čovjek snuje, a Bog odlučuje!

Ja pojmim da se na Vas u današnjih naših mjero-davnih krugovah reži, jer ste im Vi u postignuću željena cilja prepriječili put širenjem prosvjete i bodrenjem na ustrajnost u očajnoj borbi za prava i obstanak individualni ovoga kukavnog i izmučenog naroda našeg nu nemogu pojmiti da se može tako gadnom i glupom

zlobom i brutalnom nepravdom vojevati proti Vam. U ostalom kad se nemogu odnošaji promieniti inače, dobro je da nam se ovako otvoreno nepravdom pljuska u lice, da i onim padne mrena s očiju, koji dosele pro-gledali niesu nego su se do ruba propasti dovesti dali.

Preuzvišeni Gospodine! Ako se je ikad na komu god izpunila ona njemačka rečenica:“ (...)”⁴⁷ izpunila se je i još se uvijek u svoj cjelosti svojoj izpunjuje. Na Vami, jer neprijatelji Vaši Vas uzvisuju i podižu (ako Vas je u obće još podići moguće više) uprav u nebesa u očijuh svega naobražena, pravdu, istinu i slobodu pram ljubećeg svijeta. Istina je Preuzvišeni! da ste čovjek do dna duše proniknut pravom, pravdom i istinom i poštenjem, pa da Vas ovakav postupak boli što Vam se tako nagradjuje neumorna mnogogodišnja djelatnost i bezprimjerna požrtvovnost za crkvu Božju i narod Vaš. Ali patnje Vaše i gorke jadi Vaša neka Vam zasladjuje činjenica da time proslavljujete narod svoj komu živite i umirete zlatnimi svojstvi uma i srca svoga prodičili ste ime hrvatsko. I podigli ga da svijet znade i poznaje taj narod za koj prije Vas malo je tko i znao, pa danas, hvala Bogu, neima valjda ni kta na svijetu, kamo su doprli traci svijeta prosvjete da se nezna za hrvatski narod što su svemogućem prstu Božjem i prevriedsnom Vašem imenu i Vašem ... zahvaliti imade.

Bog ne plaća svake subote, ali kad se mjera prevrši izpalti se do kraja sav dug. Uzdamo se da se dan plaćanja po Božjoj pravdi neće na dugo otegnuti!

Utjeha Vam je – ako i slaba – i to što imadete drugova u nevolji i da sve što je pošteno i značajno u ovoj zemlji gorko osjeća nepravde, koje se Vam nanašaju i kao jedna duša Bogu se moli, da Vam dade snage i života da te kušnje lakše podnesete i doživite pobjedu pravde nad nepravdom, pobjedu istine nad laži i zlobom. A ta čuvstva su najbolje oružje i štit proti pakosti i zlobi Vaših i narodnih neprijatelja i ta čuvstva Vas čuvaju proti većoj i daljnjoj njihovoj brutalnosti.

Svrgnuti načelnik Grdenić presmjerno vam se zahvaljuje na milostivom pozdravu.

Moleć opetovano Vašu Preuzvišenost da mi dobrohotno oprostite blagoizvolite što Vam se tako dugo oglasio nisam, preporučam se daljnjoj Vašoj blagorodnosti i ostajem pun iskrene odanosti i preodlična vele-počitanja

U Križevcima 28 /11 888

Preuzvišenosti Vašoj
Najponizniji sluga Hranilović

47 Nečitljivo.

AHAZU, Korespondencija Strossmayer, XI A-3, rukopis.

J. J. Strossmayer generalu Hraniloviću 18. ožujak 1889.

List biskupa Strossmayera generalu Hraniloviću⁴⁸
Presvietli gospodine Generale
Veleštovani prijatelju!

Iz sve duše i iz svega srдца sažaljujem Vas zbog neizmjernog gubitka (...) Vašega rođjaka pokoj. biskupa Križevačkoga. Taj nemili gubitak u današnjih osobito okolnostih, duboko osjeća i crkva i naš narod; blaženi bo pokojnik bio je i crkvi svetoj i svetomu zvanju svome isto kako i domovini i narodu svomu iz svega srдца odan i privržen.

Što se mene samoga tiče i ja sam u vrlom pokojniku izgubio riedka prijatelja i upravo brata, koj je svakom zgodom i prilikom obilno ljubav i privrženost svoju prema meni vršio Bog mu to stostruko naplatio! Ja pako nikada zaboraviti neću onu ljubav i dobrotu, kojom me je blaženi pokojnik u posljednje doba i u Rimu i u Rogatcu i u Belovaru upravo obsipao. Ja ću se za njega, dok živ budem, vruće Boga moliti, a po mojoj je naredbi bilo, da se je prekjučer, jučer i danas za pokojnika tako ovdje zvonilo i tako služba božja obavljala kao da je njegovo tielo ovd ležalo. Ja pokojnika nikada dosta oplakati neću, a mogu iskreno reći, da mi je ovo dana često na pamet palo: ah! Zar nebi bolje bilo, da si ti siedi – starina u svoj grob pošao, a da je taj mladi i snažni biskup još dugo i dugo na čest i korist i crkve i naroda našega djelovao. Ele, valja se božjoj volji i providnosti, koja osobite svoje svrhe ima podvrći. Sada je poglavito za to se vruće (...) ⁴⁹ uticati, da dobromu pokojniku dobroga nasljednika i zamjenika u ovo teško i opasno doba opredieli.

Pozdravljam liepo milostivu Gospoju Vašu, a blagosivam milu dječicu Vašu i želim, da Vas Bog utješi i da Vas svake svoje milosti i sreće dionikom učini.

Vaše Presvietlosti osobiti prijatelj i štovatelj

U Djakovu 18. ožujka 1889

Strossmayer biskup

Summary

Greek Catholic Bishop Ilija Hranilović's correspondence with the Đakovo and Srijem Bishop Josip Juraj Strossmayer (1886 – 1889) form the Archive of the Croatian Academy of Sciences and Arts

Keywords: correspondence, Bishop Ilija Hranilović, Bishop J. J. Strossmayer, unity of the Catholic church, Greek Catholicism, "Bjelovar affair"

The paper sheds light on the relationship between Bishop Josip J. Strossmayer and the Greek Catholic Bishop Ilija Hranilović. Hranilović's support for the political and religious mission and thought of Bishop Strossmayer – who was concerned about the unity of the Catholic Church and the strengthening of the position of the Croatian people, as well as other peoples, in the Austro-Hungarian Monarchy which was at the time governed by the Vienna and Budapest elites – was timid at first, but later grew so strong that he soon became one of "Strossmayer's men". In addition, the transcripts of six letters that Strossmayer sent to Bishop Hranilović, which are part of the Strossmayer legacy stored in the Archive of the Croatian Academy of Sciences and Arts, and one that he sent to Bishop Hranilović's relative General Petar Hranilović, in which he expressed his condolences on the premature death of the Bishop, are given in the paper.

48 General Petar Hranilović (1833.-1904.).

49 Jedna riječ zamrljana tintom nečitljiva.